HOSPODÁRSKE SPISY V KNIŽNICI RODINY PILLER Z MIRKOVIEC[1]

Patrik DERFIŇÁK

Medzi rodiny, ktoré sa vďaka činnosti niektorých svojich členov, predovšetkým v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia výrazne zapísali do dejín Šarišskej stolice, patria nesporne Pillerovci. Svojím pôvodom sa zaraďovali medzi šarišskými šľachtickými rodinami, z ktorých väčšina svoj pôvod kládla do 13. storočia, k tým mladším. Jej príslušníci sa však napriek tomu dokázali rýchlo začleniť do väčšiny kultúrnych, hospodárskych a spoločenských aktivít a následne našli svoje pevné miesto aj v správnom aparáte stolice. Nesporne im k tomu, okrem ich schopností a vzdelania, napomohol aj všeobecný úpadok veľkých a kedysi bohatých rodín pôsobiacich v tomto regióne. Na prelome 18. a 19. storočia zaznamenali, kvôli nákladnému životnému štýlu i hospodárskej stagnácii celého regiónu, výrazný hospodársky úpadok, vedúci v niektorých prípadoch k likvidácii všetkých majetkov tunajšie rodiny barónov Spléniovcov (Splény), Dežofiovcov (Dessewffy), Sirmaiovcov (Szirmay) i viaceré ďalšie. Tým sa uvoľnil priestor pre pôsobenie nižšej šľachty, ktorej nepomerne nižšie životné náklady i schopnosť vytvárať nové zdroje príjmov bola podstatne lepšia.

K vybraným osobnostiam rodiny Piller a ich aktivitám s dôrazom na 19. storočie

Pillerovci boli jednou z viacerých rodín, ktorá dokázala využiť túto možnosť a výraznejšie sa angažovať vo všetkých sférach každodenného života Šarišskej stolice. Dokázala pritom využívať aj nové hospodárske možnosti, ktoré sa postupne objavovali. Mali na to dobrý základ, veď už zakladateľ tunajšej rodovej línie Jozef Piller sa dokázal presadiť nielen ako vojak, ale tiež ako schopný hospodársky úradník. Aj vďaka tomu udelila cisárovná Mária Terézia v roku 1757 jemu i jeho mužským potomkom, Martinovi Jozefovi, Leopoldovi

[1] Štúdia vznikla ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0278/12 *Šľachtické knižnice na východnom Slovensku.*

a Andrejovi šľachtický titul a erb. Táto donácia bola vyhlásená verejne na zasadnutí Šarišskej stolice v Sabinove ešte v júni toho istého roku.[2]

Najvýraznejšou osobnosťou, ktorá v priebehu 18. storočia položila základ rodového majetku na Šariši, bol Martin Jozef Piller, ktorý už v čase udelenia donácie pracoval ako soľný inšpektor a súčasne tiež ako obchodník so soľou v erárnych baniach na Solivare pri Prešove. Aj jeho brat Leopold pracoval ako úradník na soľnom úrade v Košiciach a súčasne aj ako dozorca pokladne. Tretí z bratov, Andrej, po absolvovaní vojenskej služby vo viacerých jazdeckých jednotkách, okrem iného pod priamym velením generála Hadika, nastúpil ako úradník do služieb Marmarošskej stolice. Práve Martinovi Jozefovi Pillerovi sa však podarilo získať nielen ďalšie významné ocenenia za verné služby dvoru, keď bol v roku 1763 menovaný kráľovským radcom.[3] Hneď v nasledujúcom roku dostal aj možnosť vytvoriť základ majetkovej domény rodiny na Šariši, keď opäť prostredníctvom cisárovnej Márie Terézie dostal za sumu 15 000 zlatých možnosť odkúpiť od eráru dediny Mirkovce (Mérk), Ruské Pekľany (Peklinke) a polovicu Žehne (Zsegnye). Išlo o ocenenie zásluh pri rozvoji ťažby soli i riešení rôznych technických ťažkostí s tým spojených. Súčasne vďaka udeleniu dvorského titulu získal Martin Jozef Piller aj významnejšie postavenie v rámci úradov Šarišskej stolice. Následne panovníčka udelila Martinovi Jozefovi Pillerovi a jeho zákonitým potomkom predikát „de Mérk“.[4]

V neskorších desaťročiach sa, napriek početným sporom s okolitými rodinami, najmä Kecerovcami a Haršágyovcami, majetková základňa rodiny postupne rozrastala. Súčasne však stúpal aj počet príslušníkov rodiny a ich vzájomné spory o majetkové podiely, respektíve výnosy zo starých i nových majetkov. Ako príklad vytvárania príjmov a hospodárenia nižšej šľachty v priestore Šariša ide síce o zaujímavý materiál na ďalší výskum, práve v tomto období sa však objavujú aj prvé výraznejšie doklady pôsobenia Pillerovcov v správnych orgánoch stolice. Vzhľadom na značný rozsah ich činnosti sa v príspevku vo väčšej miere venujeme iba činnosti dvoch príslušníkov rodiny, konkrétne Gedeona st. a Kolomana Pillerovcov. U ostatných sa obmedzíme iba na krátke zmienky.

Ako prví sa v štruktúrach Šarišskej stolice výraznejšie presadili Ignác Piller a Ladislav Piller. Prvý z nich pôsobil ako podžupan Šarišskej stolice a súčasne, až do roku

[2] MV SR, ŠA Prešov, Fond *Rodina Pillerová (1338) 1564 – 1974,* inv. č. 2, kr. 1. (ďalej ako ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová, ...).* Donácia bola cisárovnou Máriou Teréziou udelená 3. júna 1757.

[3] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, inv. č. 3, kr. 1. Hodnosť kráľovského radcu bola Martinovi Pillerovi udelená cisárovnou Máriou Teréziou vo Viedni 24. mája 1763. V tom čase bol nielen soľným inšpektorom, ale už aj prísediacim tunajšej súdnej tabule.

[4] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, inv. č. 4, kr. 1. Listina je vydaná vo Viedni 18. júla 1764.

1816 aj ako tabulárny sudca. Druhý bol zvolený za druhého podžupana stolice, pričom až do roku 1843 pôsobil súčasne aj ako prísediaci tabulárneho súdu.[5]

Ďalší rozmach ich činnosti možno sledovať v priebehu druhej polovice 19. storočia, keď síce za podžupana zvolili iba Gedeona st. Pillera, ale viacerých Pillerovcov nachádzame na nižších priečkach stoličných hodností a v rôznych výboroch. Jozef Piller napríklad od roku 1861 vystupuje ako slúžny v Ploskom, Ján Piller v rokoch 1869 – 1879 ako člen viacerých stoličných výborov, Koloman Piller začína od roku 1879 svoju kariéru ako člen správneho výboru Šarišskej stolice.

Spomínaní dvaja významnejší príslušníci rodu dosiahli postupne solídne postavenie, pričom ich záujmy i vzdelanie sa odrážajú aj na skladbe kníh v rodovej knižnici. Gedeon st. Piller sa narodil 26. decembra 1808 v Prešove. Po ukončení tunajšieho gymnázia si vyberal tak, ako bolo pre mladíkov z uhorských šľachtických rodín zvykom, medzi vojenskou kariérou a štúdiom práva. Rozhodol sa pre právo, ktoré absolvoval na univerzite v Pešti. Po návrate domov sa začal venovať hospodáreniu na rodinnom majetku i práci v správe stolice. Veľmi dôležitým momentom, ktorý výrazne prispel k tomu, že sa v nasledujúcich rokoch mohol viac venovať politickým a spoločenským aktivitám, bolo uzavretie manželstva s Ninou Jekelfalussyovou v roku 1835. Ako veno totiž priniesla do manželstva značný majetok, pozostávajúci nielen z Jakloviec a viacerých podielov na okolitých obciach, ale aj finančnú hotovosť. Najmä od začiatku 40. rokov 19. storočia sa tak s menom Gedeona staršieho Pillera stretávame v súvislosti s prijímaním viac či menej významných rozhodnutí týkajúcich sa každodenného života Šarišskej stolice.[6] Jedným z nich bolo napríklad stoličné zasadnutie, ktoré sa uskutočnilo 27. novembra 1843. Aj vďaka jeho aktívnemu vystúpeniu bolo potvrdené rozhodnutie o rozdelení stolice na celkovo šesť slúžnovských okresov z roku 1775, ale každý z nich sa začal členiť na tri obvody. Na čele prvého obvodu stál hlavný slúžny, na čele ďalších dvoch podslúžni.[7] Tieto zmeny sa následne, s drobnými úpravami, premietli aj do územného členenia stolice po roku 1850.

Samotný Gedeon st. Piller zastával od roku 1843 úrad podslúžneho, pričom mal na starosti radačovský obvod v slúžnovskom okrese Široké. Tento slúžnovský okres bol s 50 obcami najmenším v stolici, pričom hlavný slúžny sídlil v Širokom a druhý podslúžny vo

[5] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, inv. č. 244, kr. 34.

[6] Informácie v tomto smere čerpal z viacerých materiálov nachádzajúci sa v rodovom archíve. Konkrétne ich zachytáva súpis z roku 1846. K dispozícii mal záznamy z krajinských jednaní i z rokovaní uhorského snemu.

[7] ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku.* Bratislava : Obzor, 1984, s. 121. K vývinu územného členenia Šarišskej stolice podrobnejšie aj ŠA Prešov, fond *Inventáre slúžnovských okresov 1850 – 1905*.

Vekom Šariši.[8] Popri drobnej, každodennej úradnej práci zaznamenanej najmä prostredníctvom hlásení a rôznych správ, sa aktivita Gedeona st., ale aj ostatných Pillerovcov výrazne zvyšuje v roku 1848. Vo výbore Šarišskej stolice nachádzame nielen Gedeona st., ktorý bol v tom čase súčasne už aj vo funkcii podžupana stolice, ale aj jeho bratov Jána a Imricha, rovnako ako aj Jozefa Pillera, ktorý bol synom ďalšieho Gedeonovho brata Ladislava.[9]

Ani pomerne početné zastúpenie členov rodiny a ani ich značná aktivita však nepomohli Gedeonovi staršiemu Pillerovi v jednom z kľúčových momentov jeho politickej kariéry. Tým bola voľba za poslanca do uhorského snemu, ktorá bola práve v tomto roku veľmi dôležitá. Odohrávala sa v Sabinove 20. júna 1848. Na jej priebeh ako predseda dozerali Michal Szinyei, ktorý podporoval kandidatúru Gedeona st. Pillera a Andrej Humenyanszky, ktorý podporoval druhého kandidáta, starostu Sabinova Jozefa Ribossyho. Obaja kandidáti si do volebnej komisie vybrali aj svojich ďalších zástupcov. Pillerovskú stranu zastupovali Andrej Berthóty a Ján Csukas, Ribossyovskú Anton Horváth a Jozef Makkay.[10]

Gedeon st. Piller vo voľbách nakoniec tesne prehral. Nepochybne k tomu prispelo aj veľmi aktívne vystupovanie a propagovanie revolučných zmien jeho protivníkom už na začiatku roka 1848. Známy je v tomto smere najmä jeho verejný prejav z 29. marca 1848 a vyvesenie zástav s uhorskou trikolórou.[11] Napriek tomu, že ani jeho premožiteľ nezasadal v sneme dlho a v septembri toho istého roku už prebiehali aj vojenské operácie, porážka v ňom zanechala hlbšiu stopu. Často bol, podobne ako u mnohých ďalších príslušníkov jeho spoločenskej vrstvy, prechod do pasivity po porážke povstania a v priebehu päťdesiatych rokov 19. storočia pripisovaný nesúhlasu s neoabsolutistickou politikou viedenského dvora. Jeho samotného sa nepochybne dotkla skutočnosť, že napriek úradu podžupana, dlhoročnej práci na rôznych stupňoch stoličnej správy, solídnym majetkovým pomerom a v neposlednom rade aj dobrým kontaktom s najvyššími politickými predstaviteľmi stolice, utrpel nakoniec vo voľbách, navyše v mimoriadne dôležitom období, porážku. Začiatok 60. rokov sa niesol v znamení jeho návratu do stoličnej správy, kultúrneho i hospodárskeho života Šariša. V roku 1861 pôsobil už vo funkcii prvého podžupana Šarišskej stolice,

[8] TÓTH, Sándor. *Sáros vármegye monográfiája II*. Budapest : Franklin Társulat, 1910, s. 357.
[9] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, sign. 242, kr. 34. Župné záležitosti Gedeon Piller st. Súpis členov výboru Šarišskej stolice 1848.
[10] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, sign. 242, kr. 34. Župné záležitosti Gedeon Piller st. Zápisnica z volieb do uhorského snemu, 20. júna 1848.
[11] Bližšie napríklad KÓNYA, Peter a kol. *Dejiny Sabinova*. Sabinov : Mestský úrad Sabinov, 2000. ISBN 80-968348—X, s. 217.

hlavného slúžneho Hornotoryského slúžnovského okresu a súčasne ho zvolili aj za poslanca do uhorského snemu.[12]

V priebehu toho istého roku sa Gedeon st. Piller podieľal aj na ďalších, pre činnosť celej Šarišskej stolice dôležitých rozhodnutiach. Medzi nich možno zaradiť aj rokovania vedúce k následnej reorganizácii stoličných súdov, upravujúcej okrem iného napríklad platy sudcov či sirotské záležitosti. Dôležitým výsledkom jednotlivých porád bolo aj rozhodnutie o zriadení a forme stálych súdov, ktoré mali začať pracovať od nasledujúceho roku. Do ich zriadenia bolo riešenie súdnych sporov ponechané v kompetencii podžupana. Keďže však obaja podžupani súčasne spravovali záležitosti, o ktorých mali rozhodovať aj v oblasti súdnej, napríklad záležitosti sirotské či urbárske spory, bol zvolený tretí podžupan. Ten mal byť poverený výlučne správou súdnych záležitostí stolice a mal súčasne zastávať funkciu predsedu stoličného súdu. Zo zasadania vyplynulo aj to, že sídlom súdu mal byť Prešov, aj keď uhorský snem mal právomoc rozhodnúť inak. Malo na ňom pracovať celkovo šesť sudcov, ktorí okrem primeraného právnického vzdelania nesmeli byť ani vzájomnými príbuznými najmenej do tretieho pokolenia. Vedením zápisníc bol poverený notár, ktorý v prípade nedostatku sudcov a v iných výnimočných prípadoch mohol hlasovať za nich.[13]

Dôležitú úlohu zohrával Gedeon st. Piller aj pri riešení praktických otázok, ktoré sa objavovali v súvislosti so starostlivosťou o siroty a správou ich majetkov. Zabezpečovaním týchto úloh bola poverená osobitná sirotská stolica. Tá aj archivovala všetky dokumenty týkajúce sa sirôt a spravovala aj všetok ich majetok a cennosti. Jej činnosť kontroloval jeden zo šarišských podžupanov.[14] Aj školstvo bolo oblasťou, v ktorej činnosť Gedeona st. Pillera, ako dôležitého člena Školskej rady Šarišskej stolice, vytvorenej v závere 60. rokov 19. storočia, nebola doteraz hodnotená. Materiály, ktoré sa o postavení jednotlivých škôl i konfesií v priestore Šariša vypracovali pre potreby školskej rady i budapeštianskeho ministerstva poskytujú množstvo cenných informácií, umožňujúcich podrobne sledovať situáciu regionálneho školstva na úrovni jednotlivých miest a obcí. Okrem iného zachytáva aj úroveň gramotnosti obyvateľstva, metódy a výsledky presadzovania výučby maďarského jazyka na všetkých šarišských školách. Pozoruhodné sú aj poznámky týkajúce sa každodenných ťažkostí škôl riešených školskou radou, medzi ktorými majú osobitné miesto napr. Cigáni. Ako sa konštatuje v jednej zo zápisníc: „... *cigáni, ich vzdelávanie a návšteva*

[12] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, sign. 242, kr. 34. Župné záležitosti Gedeon Piller st. Verejná schôdza zo dňa 27. marca 1861.
[13] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, sign. 242, kr. 34. Župné záležitosti Gedeon Piller st. Zápisnica zo zasadnutia Šarišskej stolice zo dňa 13. mája 1861, s. 3.
[14] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, sign. 242, kr. 34. Župné záležitosti Gedeon Piller st. Zápisnica zo zasadnutia Šarišskej stolice zo dňa 13. mája 1861, s. 5.

školy je spojená s neprekonateľnými ťažkosťami a riešenie na centrálnej úrovni nie je možné...". Preto školská rada odporučila presunúť riešenie tejto otázky z právomoci stolice na jednotlivé obce.[15]

Napriek tomu, že závery školskej rady zostávali často kvôli nedostatku prostriedkov nerealizované, medzi úspechy možno zaradiť získanie viacerých finančných dotácií, kníh a školských pomôcok. Už v roku 1870 bolo z budapeštianskeho ministerstva školstva a kultu pre potreby šarišských škôl zaslaných nielen päťsto zlatých, ale aj 75 glóbusov, 85 máp Uhorska, 52 máp Európy, 77 názorných obrazov na výučbu jazykov, 91 obrazov s prírodovednou tematikou a 94 kusov počítadiel.[16]

Začiatkom 70. rokov 19. storočia sa Gedeon st. Piller postupne vytráca z politického a verejného života stolice. Prakticky až do svojej smrti však pôsobil v štruktúrach Hospodárskeho spolku Šarišskej stolice, kde okrem viacerých ocenení vlastnej hospodárskej činnosti vytvoril predovšetkým veľmi dobrú pozíciu pre aktivity ďalšieho zaujímavého člena rodiny Kolomana Pillera.

Kým Gedeon st. Piller pôsobil predovšetkým v oblasti politickej, meno Kolomana Pillera je spojené najmä s hospodárskymi aktivitami. Už v roku 1879 figuroval medzi dvesto najväčšími individuálnymi platcami daní na Šariši na celkovo 17. mieste, keď zaplatil 882 zlatých (zl.) a 34 grajciarov.[17] Za prvými Gejzom Salamonom (4 896 zl.), grófom Viktorom Wengerskym (2 683 zl.) a Ľudovítom Szentandrássym (2 480 zl.) síce výrazne zaostával, na druhej strane medzi ostatnými Pillerovcami vynikal. Ďalší príslušník rodiny, Jozef Piller bol až na 148. mieste, keď zaplatil iba 235 zl. a 79 grajciarov. Základom, o ktorý sa pri svojom pomerne úspešnom podnikaní vždy opieral, bol veľkostatok v Ruských Pekľanoch.

No nielen majetok, ktorý sa usiloval čo najlepšie spravovať, ho zaraďoval medzi významné osobnosti. Bola to predovšetkým jeho spoločenská angažovanosť a snaha pomôcť celému regiónu hospodársky sa povzniesť. S jeho menom sa tak pravidelne stretávame v organizačných výboroch hospodárskych výstav, v správnych radách rôznych spoločností i pri hlasovaní v stoličných výboroch a komisiách. Z množstva jeho aktivít spomeňme aspoň niektoré. Ako dlhoročný predseda Hospodárskeho spolku Šarišskej stolice sa napríklad mimoriadne aktívne podieľal na riešení problémov tunajšieho liehovarníctva. Šarišské poľnohospodárske liehovary produkovali množstvo surového liehu, ktorý sa však na ďalšie

[15] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, sign. 242, kr. 34. Župné záležitosti Gedeon Piller st. Zápisnica zo zasadnutia Školskej rady zo dňa 9. decembra 1869.
[16] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, sign. 242, kr. 34. Župné záležitosti Gedeon Piller st. Zápisnica zo zasadnutia Školskej rady zo dňa 6. decembra 1870.
[17] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, sign. 242, inv. č. 247, kr. 34.

spracovanie vyvážal na Spiš alebo do rafinérií v okolí Budapešti. On sám vlastnil liehovar v Ruských Pekľanoch, a tak priamo na vlastnej koži pociťoval rýchlo klesajúce zisky, ktoré sa na konci 19. storočia dosahovali pri výrobe tohto polotovaru. Spoločne s ďalšími tunajšími liehovarníkmi a pod záštitou Hospodárskeho spolku preto inicioval výstavbu novej, modernej rafinérie liehu priamo v Prešove. Hlavným cieľom bolo lepšie zhodnocovanie miestnych surovín, vznik nových pracovných miest a v neposlednom rade samozrejme aj vyšší zisk pre producentov liehu. Podnik začal svoju činnosť v roku 1903 a jeho budovy slúžia na výrobu alkoholu dodnes.[18]

Koloman Piller bol absolventom vyššej hospodárskej školy a plne si uvedomoval, že iba nové informácie, postupy práce a technika môžu zvýšiť úroveň šarišského poľnohospodárstva. Ako predseda Hospodárskeho spolku nezameriaval sa však pritom iba na väčších statkárov. Členmi spolku sa mohli stať aj menší roľníci a chovatelia dobytka. V tomto smere sa medzi v záznamoch zachytenými, resp. medzi zachovaným torzom knižnice Pillerovcov nachádzajú viaceré zaujímavé tlače, niektoré vydané v šarištine, ako napríklad zaujímavý propagačný materiál o správnom hospodárení. Pre členov, ale i záujemcov o celkovú modernizáciu výroby na Šariši organizoval Hospodársky spolok desiatky väčších výstav, trhov a prehliadok. Na nich si bolo možné vymieňať si nielen skúsenosti, zakúpiť si novú techniku, kvalitnejšie osivo či šľachtené zvieratá, ale pravidelne sa na nich uskutočňovali aj súťaže o najkrajšie dopestované plodiny, dobytok či kone.

Koloman Piller bol v priebehu svojho života viackrát ocenený rôznymi vyznamenaniami i čestnými uznaniami. Ako významná autorita rozhodoval pri sporných prípadoch v množstve komisií a výborov. Či už to bola komisia pre riešenie lesných sporov, komisia pre prieskum stavu väzníc alebo jeho práca dôverníka pri súdnej stolici v Prešove. Najväčšiu pozornosť medzi verejnosťou vzbudilo udelenie Rádu železnej koruny a menovanie za rytiera cisárom Františkom Jozefom I. Je však paradoxom, že v závere svojho činorodého a prácou naplneného života mal možnosť vidieť nielen rozpad habsburskej monarchie, ale v podmienkach novej československej republiky aj likvidáciu väčšej časti svojho úsilia.

Ukončenie prvej svetovej vojny a rozpad Rakúsko – uhorskej monarchie znamenalo totiž pre Pillerovcov, rovnako ako pre mnohé ďalšie šľachtické rodiny, zásadnú zmenu. Napriek tomu, že patrili do kategórie stredne veľkých statkárov a ako dokazujú výkazy

[18] DERFIŇÁK, Patrik. Priemyselná rafinéria liehu v Prešove a jej činnosť v rokoch 1903 – 1945. In *Annales historici Presovienses*, 11, 2011, č. 1, s. 91-92.

jednotlivých ich prevádzok[19] každoročne dosahované výnosy z majetkov, ktoré vlastnili, mali skôr klesajúcu tendenciu. Pozemková reforma ich veľkostatok výrazne zmenšila. Predovšetkým Gejza Piller, ako osobnosť, ktorá už v období pred prvou svetovou vojnou zastávala v rámci stoličnej správy viaceré úrady, nedokázal napriek množstvu protestov a sporov hospodárenie na zostávajúcich pillerovských statkoch stabilizovať.[20]

Tlače hospodárskeho charakteru – fragmenty z archívneho materiálu

O tom, že efektívne hospodárenie na rodinných statkoch považovali Pillerovci za veľmi dôležité, svedčia aj viaceré informácie o hospodárskych, veterinárnych, prírodovedných a na obchod zameraných publikáciách, ktoré sa nachádzali v ich knižnici. O aktuálnom stave fragmentov pôvodnej knižnice prezentovala základné informácie dr. D. Pellová.[21] Z hľadiska poznania záujmov nielen samotných Pillerovcov, ale predstaviteľov nižšej uhorskej šľachty všeobecne, je však zaujímavé aj zloženie knižných zbierok, ktoré im patrili. Medzi dôležité zachované dokumenty, na základe ktorých si je možné vytvoriť o tejto záležitosti základnú predstavu, patrí súpis kníh z roku 1846.[22] Tento súpis, bez bližšieho určenia konkrétneho vlastníka, obsahuje niekoľko oddelených častí, v rámci ktorých sú jednotlivé tituly rozdelené viac menej podľa žánrov.[23]

Hneď úvodnú časť tvorili knihy právnické (Libri Juridici), zahŕňajúce celkovo 31 titulov v 40 zväzkoch. Publikácie pochádzali z obdobia od polovice 17. storočia (najstaršia datovaná je z roku 1634) do prvej tretiny 19. storočia (1831), pričom v súbore dominovali tlače z 18. storočia. Z hľadiska jazykového sú medzi zaznamenanými titulmi najviac zastúpené latinské publikácie (26), v malom počte sa objavujú maďarské (3) a nemecké tlače (2). Nasledujúcou skupinou sú knihy náboženské. Táto časť knižnice mala iba 9 zväzkov.

[19] Bližšie napríklad DERFIŇÁK, Patrik – ADAM, Ján. *Pramene k dejinám techniky a priemyselnej výroby na východnom Slovensku*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2012. ISBN 978-80-555-0542-8, s. 34-36.

[20] O problémoch predovšetkým so splácaním pôžičiek svedčia viaceré záznamy Roľníckej vzájomnej pokladnice v Prešove. Bližšie DERFIŇÁK, Patrik. Z histórie úverného družstevníctva v Prešove a jeho okolí v prvej polovici 20. storočia. In *Annales historici Presovienses*, 12, 2012, č. 2, s. 92.

[21] PELLOVÁ, Daniela. Archívy šľachtických rodín a fragmenty ich knižníc vo fondoch Štátneho archívu v Prešove. In *Z dejín šľachtických knižníc na Slovensku I.* Ed. Marcela Domenová. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2013. ISBN 978-80-555-0933-4, s. 12.

[22] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, inv. č. 70, kr. 53. Knižnica. *Ordo Librorum in Bibliotheca ... 1846*.

[23] O zastúpení, jazykovej otázke, resp. prehľade jednotlivých skupín dokumentov knižnice v roku 1846 DOMENOVÁ, Marcela. Ku knižnici Pillerovcov v Ruských Pekľanoch na základe súpisu kníh z roku 1846. In *Z dejín šľachtických knižníc na Slovensku II.* Ed. Marcela Domenová. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2014, s. 41-48. Dostupné na internete: http://www.pulib.sk

Osem z nich je v latinskom jazyku a jeden v maďarskom. V tomto prípade jednoznačne dominujú tlače z 50. – 80. rokov 18. storočia.

Najrozsiahlejší súbor predstavujú publikácie zahrnuté do častí rôzne (Libri varii). V súpise z roku 1846 sa nachádzajú dve osobitné skupiny, v rámci ktorých sa okrem beletrie, filozofickej, cestopisnej, historickej či mravoučnej literatúry, nachádzajú tiež rôzne almanachy, ročenky a časopisy. Podrobnejšia analýza titulov, ktoré časovo možno zaradiť od 16. storočia (1582) do polovice 19. storočia (1839), by bola nepochybne zaujímavá. Okrem iného z jazykového hľadiska, keďže medzi uvádzanými publikáciami sa nachádzajú nielen latinské, nemecké či maďarské tituly, ale v menšej miere sú zastúpené napríklad diela francúzske. Príkladom môžu byť populárne „Les aventures de Télémague" z roku 1822.

Z nášho pohľadu sú však najzaujímavejšie práce venované hospodárskym otázkam. Tie sa nachádzajú i v tejto časti súpisu. Možno ich identifikovať najmä v podobe rôznych časopisov, ale i rôznych príležitostných tlačí. Jednou z nich je „*Kereskedési szemletetek*" z roku 1832.[24] Hospodárske spisy (Libri oeconomici) sú v súpise z roku 1846 zastúpené celkovo 30 titulmi v 34 zväzkoch. Až na malé výnimky, ktoré sú datované do posledných desaťročí 18. storočia, pochádzajú zo začiatku 19. storočia. Z jazykového hľadiska ide o texty písané po nemecky a maďarsky, pričom ich identifikáciu často komplikuje nepresné, skrátené zachytenie názvu diela. Záznam „*A méhtartásnak külmbféle módja 1816*", predstavuje napríklad publikáciu KALÓ Péter. *A méhtartásnak különféle tartományokra, környékekre és esztendőkre alkalmaztatott igen könnyű, hasznos és közönséges módja, melyet hazájának hasznára öszveszedett, s megpróbált és maga tulajdon hosszass tapasztalásai után kiadott.* Vyšla v Jágri roku 1816 na 476 stranách a je doplnená troma medirytinami.[25]

Podobným spôsobom je možné identifikovať aj ďalšie publikácie. Konkrétne napríklad „*Hellenthál segitő könyve a borosgazdák számára, 1830*". Podobných publikácií venovaných problematike vinohradníctva a vína sa všeobecne objavilo viac. V tomto prípade ide o text *A segitő könyve a borosgazdák es borkereskedők számára, vagy a tökéllesített pinczemester, saját megpróbálásai után és több híres szerzők utáz készitette Lübek J. Károly*.[26] V rámci týchto publikácií sa objavujú predovšetkým praktické príručky, zamerané na potreby hospodárenia na poľnohospodárskych majetkoch. Okrem publikácií o využívaní

[24] Spravidla ide o príležitostné tlače vydávané rôznymi organizáciami, napríklad Casínom v Pešti, ktoré informovali o novinkách v hospodárskych otázkach, príslušných zákonoch či konkrétnych výstavách a trhoch.

[25] KALÓ Péter. *A méhtartásnak különféle tartományokra, környékekre és esztendőkre alkalmaztatott igen könnyű, hasznos és közönséges módja, melyet hazájának hasznára öszveszedett, s megpróbált és maga tulajdon hosszass tapasztalásai után kiadott*. Eger, 1816. 476 s.

[26] *A segitő könyve a borosgazdák es borkereskedők számára, vagy a tökéllesített pinczemester, saját megpróbálásai után és több híres szerzők utáz készitette Lübek J. Károly*. Pest : Hartleben, 1830. 200 s.

novej techniky, nových odrôd plodín, hnojení sú zastúpené aj práce o včelárstve, záhradníctve, výrobe a spracovaní vína a liehovín. Samotní Pillerovci vlastnili niekoľko poľnohospodárskych liehovarov a mlynov. Rovnako v súpisoch ich majetkov nachádzame aj ovocné sady a záhrady. Napríklad informácie o nových metódach pri chove včiel tak využívali nielen na zabezpečenie dostatku medu, ako v tom čase bežne využívaného sladidla, ale aj na zvýšenie produkcie sadov a záhrad, kde včely zohrávali nezastupiteľnú úlohu.

Publikácie, ktoré majú z hľadiska hospodárenia na pôde značný význam, nachádzame aj v časti vyhradenej zdravotníckej literatúre (Libri medici). Okrem príručiek na liečenie chorôb ľudí sa v knižnici Pillerovcov, nachádzali aj príručky na liečenie dobytka a ďalších hospodárskych zvierat. I tieto tituly v nemeckom a maďarskom jazyku pochádzajú z prelomu 18. a 19. storočia.[27]

Otázku aké hospodárske spisy sa postupne, najmä v priebehu druhej polovice 19. storočia, keď okrem intenzívneho rozmachu podnikania i v oblasti Šariša, dostali do knižnice Pillerovcov, nie je možné jednoznačne uzavrieť. Chýbajú nielen akékoľvek súpisy, ale i z knižnice sa zachovala iba malá časť. Aj v rámci nej však nachádzame niekoľko zaujímavých tlačí, ktoré nám umožňujú konštatovať niektoré skutočnosti. Jednotliví predstavitelia, najmä Koloman Piller a neskôr Dezider Piller pokračovali v intenzívnych snahách o zvýšenie výnosov rodinných majetkov. Okrem účasti v rôznych hospodárskych spolkoch, vlastníctve akcií v miestnych podnikoch a finančných ústavoch o tom svedčí i udržiavanie vlastných menších poľnohospodárskych prevádzok.[28]

Práve v súvislosti s plynulou prevádzkou vlastných podnikov bolo pre Pillerovcov v priebehu druhej polovice 19. storočia zaujímavé podporovať zlepšenie efektivity nielen pri hospodárení na vlastných majetkoch, ale i na hospodárstvach ich bývalých poddaných. Iba dostatočná produkcia obilia a najmä zemiakov v rámci obcí, kde sa nachádzali pôvodné majetky Pillerovcov, mohla totiž udržať v prevádzke ich mlyny a liehovary. V druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia to totiž boli práve miestni sedliaci, ktorí sa stali hlavnými dodávateľmi základných surovín potrebných pre ich plynulú prevádzku. V tomto smere je zaujímavých viacero tlačí, ktoré sa zachovali vo fonde rodiny Pillerovcov.

[27] V rámci zdravotníckej literatúry sa nachádzalo 15 titulov v 18. zväzkoch.

[28] Okrem akcií Parného mlyna vo Veľkom Šariši vlastnili aj cenné papiere Prešovskej bankovej jednoty, Prešovskej sporiteľne či miestnej Rafinérie liehu. Medzi osobnými spismi jednotlivých Pillerovcov sa nachádzajú rôzne príležitostné tlače z hospodárskych výstav, výročné správy o hospodárení spolkov a akciových spoločností, rovnako ako záznamy o prevádzke jednotlivých podnikov, ktoré im patrili. Bližšie napríklad ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, Hospodársky liehovar v Ruských Pekľanoch, inv. č. 160, kr. 21.

Predovšetkým však publikácia „*Gazdofske viučene*“ z roku 1899,[29] ktorá sa fyzicky zachovala v archíve dodnes (obr. 1.). Ide o mimoriadne zaujímavé dielo, vydané z iniciatívy Hospodárskeho (Gazdovského!) spolku Šarišskej stolice, v miestnom nárečí. Tým sa stalo dostupné širokému okruhu šarišských sedliakov, ktorým malo pomôcť pri zlepšení hospodárenia na kvalitatívne horších pôdach. Tomu zodpovedalo aj vnútorné členenie publikácie. Jednotlivé kapitoly boli venované v prvej časti lepšiemu obrábaniu a hnojeniu pôdy. Druhá pomerne rozsiahla časť vysvetľovala výhody združovania do rôznych potravných, úverných či dobytkárskych družstiev či spolkov. Súčasne poskytovala návody, ako takéto spoločenstvá zakladať a spravovať. Tretia časť vo viacerých kapitolách poskytovala rady ako predchádzať, prípadne liečiť niektoré z chorôb hospodárskych zvierat. Publikácia bola distribuovaná z iniciatívy Kolomana Pillera, ako popredného predstaviteľa spolku po celom Šariši, s cieľom zlepšiť hospodárske výnosy i neradostnú materiálnu situáciu tunajšieho vidieckeho obyvateľstva. V neposlednom rade bola vnímaná aj ako súčasť boja proti rýchlo rastúcemu vysťahovalectvu.

Obr. 1 (obálka tlače)

[29] ŠA PO, Fond *Rodina Pillerová*, inv. č. 296, kr. 52. Presný názov znie *Skrez Spolku Gazdofskeho Sarišskej stolici predložene Gazdofske viučeňe ktore pri podporovani najslavňejšej Ministerii roku 1899 v mešacu februaru še trimaľi*. Autormi, resp. zostavovateľmi boli Aladár Likovits a Jakab Havas. Tlač vyšla v Prešove, v tlačiarni A. Kóscha.

Publikácie venované hospodárskej problematike mali v knižnici Pillerovcov pomerne významné miesto, podobne ako v knižniciach ďalších šľachtických rodín v priestore Šariša, napríklad – Bánóa,[30] Berzevici a i. Miestni statkári sa vzhľadom na špecifické prostredie a menej priaznivé podmienky na hospodárenie usilovali získavať nové informácie, ktoré by im pomohli zvýšiť efektivitu pôvodne rozsiahlych, v 19. storočí však už často na drobné podiely rozdrobených veľkostatkov. Knihy, časopisy i rôzne príležitostné tlače získavané z Budapešti, Viedne či nemeckých krajín zohrávali v tomto smere nezastupiteľnú úlohu. Zistenie, koľko týchto materiálov z pôvodných šľachtických knižníc sa v súčasnosti ešte reálne nachádza v jednotlivých historických fondoch v rámci rôznych knižníc na území Slovenska, zostáva predmetom ďalšieho výskumu.

Zoznam bibliografických odkazov

Pramene

MV SR, Štátny archív Prešov, fond *Rodina Pillerová (1338) 1564 – 1974*

Literatúra

A segitő könyve a borosgazdák es borkereskedők számára, vagy a tökéllesített pinczemester, saját megpróbálásai után és több híres szerzők utáz készitette Lübek J. Károly. Pest : Hartleben, 1830. 200 s.

DERFIŇÁK, Patrik. Priemyselná rafinéria liehu v Prešove a jej činnosť v rokoch 1903 – 1945. In *Annales historici Presovienses*, 11, 2011, č. 1, s. 89-130.

DERFIŇÁK, Patrik. Z histórie úverného družstevníctva v Prešove a jeho okolí v prvej polovici 20. storočia. In *Annales historici Presovienses*, 12, 2012, č. 2, s. 73-116.

DERFIŇÁK, Patrik – ADAM, Ján. *Pramene k dejinám techniky a priemyselnej výroby na východnom Slovensku.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2012. 78 s. ISBN 978-80-555-0542-8.

DOMENOVÁ, Marcela. Gabriel Bánó z Lúčky a jeho knižnica: k územným slovacikám v šľachtickej knižnici z 1. polovice 19. storočia. In *Annales historici Presovienses*, 12, 2012, č. 1, s. 107-134.

DOMENOVÁ, Marcela. K rukopisnému katalógu knižnice Gabriela Bánóa na základe jeho odpisu z rokov 1845 – 1848. In *Historické rukopisy a neznáme diela vo fondoch historických knižníc mesta Prešov II.* Ed. Marcela Domenová. Prešov : ŠVK, 2011. ISBN 978-80-85734-93-5, s. 119-167.

KALÓ Péter. *A méhtartásnak különféle tartományokra, környékekre és esztendőkre alkalmaztatott igen könnyű, hasznos és közönséges módja, melyet hazájának hasznára öszveszedett, s megpróbált és maga tulajdon hosszass tapasztalásai után kiadott.* Eger, 1816. Három rézm. táblával. 476 o.

KÓNYA, Peter a kol. *Dejiny Sabinova.* Sabinov : Mestský úrad Sabinov, 2000. 535 s. ISBN 80-968348—X.

[30] V tomto smere si napríklad zaslúži pozornosť príspevok DOMENOVÁ, Marcela. Gabriel Bánó z Lúčky a jeho knižnica: k územným slovacikám v šľachtickej knižnici z 1. polovice 19. storočia. In *Annales historici Presovienses,* 12, 2012, č. 1, s. 107-134, v rámci ktorého sa autorka venuje podrobnej analýze ďalšieho zachovaného súpisu šľachtickej knižnice z prvej polovice 19. storočia s dôrazom na slovaciká. Hospodárske spisy i v rámci knižnice patriacej Gabrielovi Banó z Lúčky mali svoje osobitné miesto. Evidujú sa v skupine č. XI. Ide o vyše 462 záznamov (kníh i periodík). DOMENOVÁ, Marcela. K rukopisnému katalógu knižnice Gabriela Bánóa na základe jeho odpisu z rokov 1845 – 1848. In *Historické rukopisy a neznáme diela vo fondoch historických knižníc mesta Prešov II.* Ed. Marcela Domenová. Prešov : ŠVK, 2011. ISBN 978-80-85734-93-5, s. 128, 161.

Skrez Spolku Gazdofskeho Sarišskej stolici predložene Gazdofske viučeňe ktore pri podporovani najslavňejšej Ministerii roku 1899 v mešacu februaru še trimaľi. Predložiľi Lukovits Aladár, Havas Jakab. Prešov, 1899. 60 s.
TÓTH, Sándor. *Sáros vármegye monográfiája II.* Budapest : Franklin Társulat, 1910.
ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku.* Bratislava : Obzor, 1984, s. 159, s. 357.

On-line zdroje

DOMENOVÁ, Marcela. Ku knižnici Pillerovcov v Ruských Pekľanoch na základe súpisu kníh z roku 1846. In *Z dejín šľachtických knižníc na Slovensku II.* Ed. Marcela Domenová. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2014, s. 41-48. Dostupné na internete: http://www.pulib.sk
PELLOVÁ, Daniela. Archívy šľachtických rodín a fragmenty ich knižníc vo fondoch Štátneho archívu v Prešove. In *Z dejín šľachtických knižníc na Slovensku I.* Ed. Marcela Domenová. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2013. ISBN 978-80-555-0933-4, s. 6-14. Dostupné na internete: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Domenova1

Summary

Economic Documents in the Library of the Piller Family from Mirkovce

The fragment of the Piller's family library represents an interesting collection enabling insight into the interests and practical needs of a noble family in the 18th and 19th century. It contains several interesting prints. In the text we present some information about the publications dedicated to economic matters. Hungarian, Latin and German texts dominate the preserved collection; there are fewer prints in Slovak language or local dialect.

PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.